

Povijest razvoda braka s osvrtom na izvansudske oblike pomoći obitelji u krizi

---

Dujmović, Hana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:382218>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Hana Dujmović

POVIJEST RAZVODA BRAKA S OSVRTOM NA IZVANSUDSKE OBLIKE POMOĆI
OBITELJI U KRIZI

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Anica Čulo Margaletić

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Hana Dujmović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Hana Dujmović, v.r.

Povijest razvoda braka s osvrtom na izvansudske oblike pomoći obitelji u krizi:

Sažetak: Rad se bavi povijesnim pregledom razvoda braka, počevši s uređenjem razvoda braka u rimskom pravu, a potom razvoda braka u kanonskom pravu. U radu je prikazan i razvoj uređenja europskog bračnog zakonodavstva, s osvrtom na različite brakorazvodne uzroke pojedinih europskih zemalja, te razvoj uređenja razvoda braka u Hrvatskoj, od zakonodavstva u bivšoj Jugoslaviji do suvremenog uređenja. U radu je stavljen fokus na uređenje razvoda braka i brakorazvodne uzroke koje propisuje važeći Obiteljski zakon. Brak i obitelj nerijetko se mogu naći u krizi, stoga se u radu osvrćem na oblike pomoći koje propisuje obiteljsko zakonodavstvo, kao što su postupak obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije. Mirnim načinima rješavanja sporova pokušava se na što kvalitetniji način sporazumno urediti brojna pitanja koja otvara razvod braka, pogotovo pitanja koja se odnose na djecu, stoga je stavljen fokus na načela i primarne ciljeve ovih izvansudskih postupaka, kao i njihov međusobni odnos.

Ključne riječi: razvod, brak, obitelj, obiteljska medijacija, obiteljskopравни sporovi, medijator

History of divorce with a reference to extrajudicial dispute resolutions in matters of family crisis:

Summary: This paper presents a historical overview of the legal regulation of divorce, starting with the regulation of divorce in Roman law, and the regulation of divorce according to canon law. The paper also shows the development of European marriage legislation, with the reference to different causes of divorce in certain European countries, and the development of divorce regulations in Croatia, from legislation in former Yugoslavia to modern legislation. Legal regulation of divorce and the grounds for divorce according to the current Family Law are explained in detail. Marriage and family can often find themselves in crisis, and that is why this paper provides insight into the forms of assistance prescribed by family legislation, such as mandatory counselling procedures and family mediation. Peaceful ways of resolving disputes are the highest quality ways to settle numerous issues that emerge from a divorce, especially issues relating to children, therefore the focus is on the principles and primary goals of these extrajudicial procedures, as well as their mutual relationship.

Key words: divorce, marriage, family, family mediation, family law disputes, mediator

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. POVIJESNI PREGLED RAZVODA BRAKA – RIMSKO PRAVO.....	7
3. RASTAVA ŽENIDBENIH DRUGOVA U KANONSKOM PRAVU.....	12
4. NOVIJI RAZVOJ EUROPSKOGA I HRVATSKOG BRAČNOG ZAKONODAVSTVA.....	16
5. RAZVOD BRAKA PREMA VAŽEĆEM OBITELJSKOM ZAKONU	21
6. UZROCI RAZVODA BRAKA.....	23
7. IZVANSUDSKI OBLICI POMOĆI OBITELJI U KRIZI.....	26
8. ZAKLJUČAK	35
9. LITERATURA.....	37

1. UVOD

Razvod braka težak je i kompleksan proces. Predmet ovog rada je prikaz povijesti razvoda braka, od njegove nerazrješivosti do liberalizacije razloga za razvod braka, analiza potencijalnih uzroka i vrsta razvoda braka, detaljan prikaz izvansudskih oblika pomoći bračnim drugovima, te osvrt na posljedice razvoda braka u odnosu na djecu, bivše bračne drugove i društvo u cjelini. Razvod braka kao društvena pojava oduvijek je budila interes javnosti i uzrokovala oprečne reakcije društva, stoga je obiteljsko pravo prepoznalo potrebu da vrlo precizno i detaljno uredi ovaj način prestanka braka. Obitelj je osnovna društvena skupina čije je temeljno obilježje privrženost članova obitelji koji unutar obiteljske zajednice ostvaruju osjećaj pripadnosti, sigurnosti i emocionalne stabilnosti. Ona postoji od prvih početaka ljudske civilizacije, mijenjala se u svojim oblicima i ulogama pojedinih članova, ali osigurala je napredak čovječanstva njegujući uzajamne odnose ljubavi i poštovanja te je štitila od vanjskih, negativnih, razarajućih utjecaja.¹ Za razliku od braka koji je uspješno definiran u okviru Ustava² kao najvišeg pravnog akta i Obiteljskog zakona³, obitelj je mnogo zahtjevnije definirati jer se postavlja pitanje tko bi sve mogao biti član obitelji, stoga definicija obitelji ovisi o tome polazimo li pri definiranju od jezičnog, pravnog, socijalnog ili nekog drugog diskursa. Ona je nedokučiva pojava, toliko bliska da je ne poznajemo, i premda smo imali tisuće godina da se naviknemo na nju, svaki novi naraštaj mora učiti kako živjeti u obitelji.⁴ Cilj ovog rada je prikaz jedne od pravnih osnova prestanka braka, s naglaskom na regulaciji pretpostavaka uz koje su pravni poreci dopuštali raskid bračne veze koja je dugo vremena smatrana neraskidivom.

---

¹ Hrabar Dubravka; Hlača Nenad; Jakovac-Lozić Dijana; Korać Graovac Aleksandra; Majstorović Irena; Čulo Margaletić Anica; Šimović Ivan, *Obiteljsko pravo*, Zagreb, 2021, str. 3.

² Ustav Republike Hrvatske (NN, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)

³ Obiteljski zakon (NN, 103/15, 98/19), (dalje u tekstu: ObZ 2015).

⁴ Koružnjak Ranka; Društveni pokazatelji čestote i strukture rastave braka, u: *Naša obitelj danas: zbornik radova: savjetovanje*, Opatija, 28. – 30. studenog 1994., Opatija, 1994, str. 167.

Svjedoci smo u svakodnevnom životu kako je zajednički život dinamičan proces u kojem nerijetko dolazi do sukoba i razilaženja u mišljenjima, stavovima i pogledima na život. U zajedničkom suživotu, suprotnosti osobnih i zajedničkih želja bračnih drugova mogu rezultirati pokušajem prilagodbe i kompromisa između drugova ili odlukom da međusobne karakterne razlike čine daljnji zajednički život neodrživim i da je stoga razilaženje najprimjerenije rješenje. Promjene u shvaćanjima o razlozima koji opravdavaju zahtjeve za razvodom braka i njihov utjecaj na zakonska rješenja ogledao se u razvoju bračnog prava 20. stoljeća.⁵ Mogućnost razvoda braka koji je valjano sklopljen, tijekom života i na zahtjev bilo kojeg od bračnih drugova, pojavila se u zakonodavstvima europskih država od 19. stoljeća, a najveća pozornost u početnom razdoblju regulacije instituta razvoda bila je posvećena odabiru vrsta i broja uzroka razvoda braka, jer se njima pridavao presudni značaj na broj zahtjeva za razvod braka, stoga će oni biti detaljnije izloženi u ovome radu. Predmet rada također je i analiza postupaka obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, uzimajući u obzir i povijesni razvoj izvansudskih oblika pomoći obitelji u krizi. Zaključno bismo trebali odgovoriti na pitanje koliko je obiteljska medijacija prikladan mehanizam za rješavanje obiteljskih sporova, te čemu bi eventualno trebalo posebno posvetiti pozornost u daljnjim zakonodavnim uređenjima postupka obiteljske medijacije. S obzirom da je institut razvoda blizak suvremenom čovjeku, suočeni smo s činjenicom da se brakovi ne mogu održati imperativno i pod svaku cijenu.⁶ Statistika sklopljenih i razvedenih brakova pokazuje da se broj sklopljenih brakova smanjuje, da se ljudi odlučuju za brak u kasnijim godinama i da se povećava broj djece rođene izvan braka.⁷ S obzirom da gotovo polovicu razvedenih brakova čine brakovi s djecom, javlja se pitanje zaštite djece i njihovih prava u tom procesu. Kad u braku nema zajedničke maloljetne djece ili su djeca

---

⁵ Alinčić Mira, Rastava i razvod braka u 20. stoljeću, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu vol. 52, br. 6, 2002, str. 1159.

⁶ Koružnjak, *op. cit.*, str. 169.

⁷ Marriages and Divorces, <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>, 05. kolovoza 2022.

odrasla, ingerencije društva nad brakom kao institucijom su znatno reducirane, teži se za kulturnim i nekonfliktnim razvodom, gubi se interes društva za zaštitom djece, a interes za očuvanjem braka kao važnoga društvenog odnosa više ne postoji, jer individualna ili obostrana volja bračnih drugova za prekidom braka nadjačava društveni pogled na brak kao (još uvijek) poželjan pravni institut.⁸ Želja i potreba djeteta da ostvari svoj osobni razvoj i odrastanje unutar obitelji koja mu pruža temeljno razumijevanje, podršku, osjećaj poštovanja, prihvaćanja i ljubavi inherentna je svakom djetetu. Zajednica života njegovih roditelja, bila je, a još i jest, njegova najbolja prirodna zaštita.⁹ Svjesni smo činjenice da razvod braka ostavlja tragove na različitim razinama - psihičkoj, emotivnoj, materijalnoj, pravnoj, a za djecu ostavlja dugotrajne posljedice koje se očituju kroz njihov cijeli život, stoga se u radu osvrćem na važnost zaštite prava djece u postupku razvoda braka roditelja, posebno prava na postupanje u najboljem interesu djeteta i prava djeteta na izražavanje mišljenja o pitanjima koja se tiču njegove dobrobiti. Iako se u današnjim suvremenim pravnim porecima mogućnost slobodnog razvoda braka podrazumijeva, povijesno gledano, u europskim zemljama gdje prevladava katolička vjera on je bio gotovo zabranjen, odnosno mogao se postići tek nakon dugog postupka i brojnih složenih uvjeta. U tom kontekstu, načelo poremećenosti bračnih odnosa kao pretpostavka za razvod braka predstavlja civilizacijsko dostignuće koje je s jedne strane pojednostavio sam proces razvoda, ali i s druge strane povećao i postotak razvoda brakova.

2. POVIJESNI PREGLED RAZVODA BRAKA – RIMSKO PRAVO

Kada govorimo o načelima na kojima je počivalo klasično rimsko pravo u pogledu razvoda braka, možemo reći da je rimsko pravo utjelovljavalo slobodarski pristup razvodu braka koji se načelno mogao razvrgnuti voljom stranaka, bez zakonom propisanih razloga koji bi uvjetovali

---

⁸ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 93.

⁹ Koružnjak, *op. cit.*, str. 170.

moгуćnost razvoda braka, no prodiranje kršćanskih vrijednosti i svjetonazora kroz stoljeća se odrazio na zakonsku regulaciju razvoda braka. Utjecajem crkvenog prava novelirani su brojni instituti rimskog prava, pa je tako razrješivost braka u rimskom pravu zamijenjena apsolutnom nerazrješivosti braka u kanonskom pravu. "Iako Crkva zagovara apsolutnu nerazrješivost tvrde i konzumirane ženidbe, argumentirajući to spasenjem i korišću ženidbenih drugova, njihove djece i zajednice, ona dopušta prekid zajedničkog ženidbenog života uz inzistiranje na pomirenju."¹⁰ Prekid zajedničkog života mogao se ostvariti samo u okviru instituta rastave od stola i postelje o kojoj će biti riječi kasnije, kao supstitucije nerazrješivosti braka. U rimskom pravu, brak (*matrimonium*) se definira kao pravom uređena trajna zajednica života žene i muškarca.¹¹ Rimska pravna teorija poznaje dva shvaćanja braka: Modestinovo i Justinijanovo. Modestin shvaća brak kao zajednicu muža i žene ujedinjenih za cijeli život, odnosno kao ustanovu božanskog i ljudskog; dok Justinijan govori o braku kao zajednici muža i žene ustanovljenoj radi trajne životne zajednice.¹² Brak kao društveni odnos možemo gledati kroz tri prizme, odnosno shvaćanja, ovisno o tome kako ga određuje pravna teorija. Želja za sklapanjem braka odraz je društvenih potreba čovjeka, njegovih želja i nagnuća da živi s osobom suprotnog spola i da u takvoj vezi, prepoznatljivoj za treće, s jasnim pravima i dužnostima, ostvaruje različite osobne i šire društvene interese.¹³ Najstarije shvaćanje počiva na ideji prirodnog prava koje promatra brak kao instituciju čija je osnovna značajka stvaranje potomstva. "Takvo poimanje braka kao instituta zanemaruje međusobnu povezanost osoba u braku, a naglašava očuvanje tradicionalnih moralnih sadržaja."¹⁴ Drugo shvaćanje je poimanje braka kao ugovornog odnosa koji počiva na pristanku koji je imanentan svakom ugovornom odnosu jer

---

¹⁰ Bratković Marko, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom obiteljskom hrvatskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011, str. 109.

¹¹ Romac Ante, Rječnik rimskog prava, Zagreb, 1983, str. 206.

¹² Kožina Karlo, Dijalektika kao mogući koncept razumijevanja procesa razvoja instituta razvoda braka i uloga Katoličke crkve u tom procesu, Pravnik, vol. 52, br. 104, 2018, str. 69.

¹³ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 40.

¹⁴ Bratković, *op. cit.*, str. 110.

pretpostavlja slobodnu volju onih koji ga sklapaju, pa samim time sugerira da je moguće i njegovo razvrgnuće u slučaju povrede ugovornih obveza ili na temelju sporazuma, jednako kao i svaki drugi ugovorni odnos. "Treće shvaćanje braka smatra se najprihvaćenijim u modernoj obiteljsko-pravnoj znanosti jer temelji brak na subjektivnim kvalitetama braka koje predstavljaju najosobniju vezu između muškarca i žene, uzimajući u obzir kompleksnost i mnogovrsnost aspekata koje brak podrazumijeva."¹⁵ Povijest razvoda braka započinjemo analizom rimskog prava o braku i razvodu s obzirom da je rimsko pravo postavilo temelje većini pravnih, pa tako i obiteljskopравnih instituta koje poznajemo danas. "Rimska obitelj kako nam je prikazuju izvori historijskog doba bila je monogamna, individualna obitelj s jako izraženom vlasti muškog obiteljskog starješine (*pater familias*)."¹⁶ Rimsko bračno pravo je postavilo temelje i u mnogim suvremenim obiteljskopравnim poimanjima i zakonskim uređenjima bračnog prava. "Prema izvorima rimskog prava, da bi brak (*matrimonium iustum*) bio pravno priznat, odnosno da bi proizvodio pravne učinke, morala su trajno postojati dva osnovna elementa: faktična zajednica muškarca i žene (objektivna pretpostavka) i *affectio maritalis*, odnosno trajna namjera i volja da bračni drugovi budu muž i žena (subjektivna pretpostavka)."¹⁷ Prestankom jednog od tih elemenata, prestajao bi i brak, stoga nije bila potrebna sudska odluka kojom bi se to potvrdilo. Razvodi brakova postajali su sve češća društvena pojava, a s obzirom da institut braka nije predstavljao neraskidivi odnos, bračni se odnos vrlo često sklapao i razvrgavao nepromišljeno, čemu je pridonosila i činjenica da nije postojala zabrana ponovnog sklapanja već razvedenog braka. "Zbog ozbiljnosti situacije i moralnog propadanja društva, u obiteljskopравne odnose umiješala se i država, najprije putem cenzora koji su kažnjavali one koji nisu živjeli u skladu s moralnim kodeksima, a kasnije reformama cara Augusta koji je svojim odredbama, posebice s pomoću *lex Iulia de adulteriis et de pudicitia* i *lex Iulia de*

---

¹⁵ *Ibid*

¹⁶ Horvat Marijan, Rimsko pravo, Zagreb, 2008, str. 126.

¹⁷ *Ibid*, str. 131.

maritandis ordinibus, pokušao spriječiti potpuni moralni ponor svojega doba i sačuvati dignitet rimske obitelji."¹⁸ "Zakonima cara Augusta bilo je određeno da muškarci između 25- 60 godina života, a žene između 20-50 godina moraju živjeti u braku, uvedene su različite bračne zabrane kako bi se spriječilo miješanje rimskih građana i vladajuće klase sa stranim rasama i nižim slojevima pučanstva, propisano je da bračni drugovi moraju imati određeni broj djece (primjerice muž je morao imati barem jedno dijete, a slobodna žena barem troje) itd."¹⁹ Iako je car August pokušao doskočiti moralnom propadanju i razvratu rimskog društva, tek će kasnije biti doneseni propisi kojima se izravno pokušavalo spriječiti ili barem smanjiti broj razvoda. U nastavku ćemo se osvrnuti na različite vrste brakova i različite načine sklapanja brakova koje su Rimljani poznavali. "Naime, rimsko pravo je uređivalo dva različita oblika braka, a temeljna razlika među njima bila je u tome želi li se uz sklapanje braka zasnovati i muževa vlast nad ženom (*cum manus*) ili ne (*sinemanus*)."²⁰ Brak *cum manu* karakterističan je za najstarija doba izraženog patrijarhalnog ozračja, a sklapao i razvodio na tri načina, a to su: *confarreatio*, *coemptio* i *usus*.²¹ "Prvi način sklapanja braka, *confarreatio*, legitimizirao se uz stanovite vjerske obrede, obavljene u prisutnosti deseterice svjedoka i najviših svećenika u Rimu – *pontifex-a maximus-a* i *flamen-a Dialis*."²² "Drugi način bio je čin simbolične kupovine mladenke, tj. *coemptio*, gdje bi mladoženja u prisutnosti petorice svjedoka i vage kupovao svoju mladu."²³ "*Usus*, kao treći način, predstavljao je jednostavan suživot prema kojem je do stjecanja *manusa* dolazilo time što je žena živjela s mužem u faktičnom braku neprekidno kroz godinu dana."²⁴ S druge strane, brak *sine manu* se sklapao bez posebnih formalnosti, uz određene ceremonijalne običaje. Možemo spomenuti kako je u rimskom pravu doraslost

---

¹⁸ Bratković, *op. cit.*, 113. str.

¹⁹ Horvat, *op. cit.*, str. 134-135.

²⁰ *Ibid*, str. 132.

²¹ *Ibid*, str 136.

²² Rimski brak, <http://www.inquanti.webnode.hr>, 24. kolovoza 2022.

²³ *Ibid*

²⁴ Horvat, *op. cit.*, str. 136.

povezana s djelatnom, odnosno poslovnom sposobnošću koja omogućuje da osoba svojim postupcima proizvodi pravne učinke, a smatrana je postignutom kod muškaraca sa navršenom 14-tom godinom, te kod žena s navršenom 12-tom godinom života.²⁵ Usporedno s time, prema hrvatskom Obiteljskom zakonu²⁶ brak ne može sklopiti osoba koja nije navršila 18 godina, s obzirom da tek tada ispunjava dobnu granicu za stjecanje poslovne sposobnosti. Iz današnje perspektive kad se ljudi odlučuju na brak u kasnijim godinama, onda kad su financijski i emotivno spremni zasnovati obitelj, ova dobna granica za sklapanje braka smatra se nezamislivom, no za Rimljane spolna zrelost koja je nastupala u tim godinama bila je određujući faktor za stjecanje djelatne sposobnosti koja je potrebna za sklapanje braka. "Kad govorimo o formi razvoda, sukladno načelu slobodnog razvoda braka, bilo je određeno da se brak sklopljen *confarreatio* razvodi suprotnim aktom koji se zvao *diffarreatio*, a kod drugih vrsta *manus* - braka spominje se za raskidanje *manusa remancipatio*, odnosno vraćanje žene pod *patria potestas*."²⁷ "Najkasnije u klasično doba svaka formalnost vezana uz razvod braka smatrala se suvišnom, štoviše, bilo je dovoljno samo očitovanje volje za razvodom braka (*repudium*) i ukinućem zajednice."²⁸ Jedna od značajnijih razlika u usporedbi s današnjim pogledom na razvod braka je u tome što pravo na razvod isprva nisu imali bračni drugovi jednako, već je kod *manus* - braka pravo na razvod imao samo muž.²⁹ S vremenom, brak *cum manu* sve više nestaje jer se mijenja i sama struktura rimske obitelji. "Ideja da žena ulaskom u brak ulazi u agnatsku obitelj svog muža i potpada pod njegovu vlast, a raskida agnatsku vezu sa svojom dotadašnjom obitelji, mijenja se prelaskom na druge oblike gospodarstva koji omogućuju bolje ekonomske prilike u društvu i dovode do veće samostalnosti žena."³⁰

---

²⁵ *Ibid*, str. 118.

²⁶ Čl. 25., st. 1. ObZ 2015.

²⁷ Horvat, *op.cit.*, str. 141.

²⁸ Bratković, *op. cit.*, str. 119.

²⁹ Horvat, Marijan, *loc. cit.*

³⁰ Horvat, *op. cit.*, str. 132. – 133.

Prethodno je spomenuto kako reforme bračnog zakonodavstva cara Augusta nisu izravno utjecale na pitanje razvoda braka, stoga kršćanski carevi uvode opravdane i neopravdane razloge za razvod braka kako bi se smanjio broj berazložnih razvoda te kako bi se rimskom društvu uputila poruka da u brakove ne trebaju stupati olako i bez promišljanja. "Carskom konstitucijom iz 331. godine Konstantin je pobrojio *iustae causae* koje omogućavaju valjan jednostran razvod braka te je predvidio kazne za one koji bi se razveli bez valjana razloga, a razlozi su bili: žena se mogla razvesti od muža kad je on bio ubojica, oskrvritelj grobova ili trovatelj, a muškarac od žene koja je trovateljica, preljubnica ili svodnica."³¹ "Zanimljivo je spomenuti kako je car Justinijan uveo isprva imovinske, a potom i osobne kazne za bračnog druga koji bi bio kriv za opravdani razvod braka, kao i za onog bračnog druga koji bi bezrazložno razveo brak."³² Reformama se željelo spriječiti neopravdan razvod braka, te se htjelo zaštititi onog bračnog druga kojem je onemogućen mirni obiteljski život zbog postupaka drugog bračnog druga. Rimsko pravo polazilo je od ugovorne teorije u pogledu braka koji je bio raskidiv kao i svaka druga ugovorna obveza, stoga je znakovito naglasiti kako je u doba vladavine najvećih kršćanskih careva razvod braka bio zakonit institut bračnog zakonodavstva, dok je kanonsko pravo i razdoblje srednjeg vijeka inzistiralo na njegovoj nerazrješivosti.

3. RASTAVA ŽENIDBENIH DRUGOVA U KANONSKOM PRAVU

Prateći povijesni razvoj instituta razvoda braka, možemo uočiti da se njegovo značenje i naziv mijenjalo, stoga je važno pojmovno razgraničiti obiteljsko i kanonsko pravo u pogledu razvoda. "Razvod braka u suvremenom hrvatskom bračnom pravu, definira se kao jedna od osnova prestanka braka za života bračnih drugova odlukom suda zbog okolnosti koje su nastale tijekom

---

³¹ Bratković, *op. cit.*, str. 120.

³² Rimski brak, <http://www.inquanti.webnode.hr>, 18. kolovoza 2022.

trajanja braka ili na temelju sporazuma bračnih drugova."³³ S druge strane, kanonsko pravo ne poznaje institut razvoda braka, jer je brak prema zakoniku Katoličke crkve sakrament čija su bitna svojstva "jednost i nerazrješivost" (*unitas et indissolubilitas*), što znači da može postojati samo između jednog muškarca i jedne žene, odnosno da je monogamna zajednica.³⁴ U načelu, ženidba je zaista nerazrješiva, no ipak postoje oblici ženidbe koji se mogu podvrgnuti razrješenju, a prema teoriji kanonskog prava, ženidba se može podijeliti na tvrdnu (sakramentalnu), izvršenu i neizvršenu, te nesakramentalnu ženidbu.³⁵ Tvrdom ženidbom razumije se ona ženidba koja je sklopljena između krštene žene i krštenog muškarca.³⁶ Razlika između izvršene i neizvršene ženidbe izričito je određena u Zakoniku kanonskog prava³⁷ prema kojem se izvršena ženidba nije mogla razriješiti odgovarajućim aktom ljudske vlasti, primjerice sudskom odlukom, nego jedino smrću jednog ili obaju bračnih drugova, dok je neizvršenu ženidbu u određenim slučajevima i iz opravdanih razloga mogao razriješiti rimski prvosvećenik na zahtjev jednog ili oba bračna druga. Iako je po nauci Katoličke crkve načelo nerazrješivosti *divini iuris*, dakle njima su vezani i katolici i nekatolici, pa čak i nekršteni; kod nesakramentalnih ženidaba – onih u kojima barem jedan od ženidbenih drugova nije kršten – ipak postoji mogućnost raskida ženidbenog veza primjenom tzv. Pavlove povlastice (*privilegium Paulinum*), ako su obje strane nekrštene i tzv. Apostolskom ili Petrovom povlasticom (*privilegium apolocum* ili *Petrinum*), ako je jedan ženidbeni drug kršten, a drugi nije.³⁸ *Privilegium Paulinum* omogućuje razrješenje ženidbe u slučaju pokrštenja drugog bračnog druga. Drugi način razrješenja nesakramentalne ženidbe je putem rimskog prvosvećenika, pape, koja se još naziva i Petrovom povlasticom. "Tim se načinom mogu

---

³³ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 93.

³⁴ Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima, Glas koncila, Zagreb, 1996 (dalje u tekstu: Zakonik kanonskog prava)

³⁵ Kožina Karlo, *op. cit.*, str. 67.

³⁶ Blažević Velimir, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve: pravno-pastoralni priručnik*, Zagreb, 2004, str. 310. – 317.

³⁷ Zakonik kanonskog prava, kan. 1141. i 1142.

³⁸ Kožina, *op. cit.*, str. 67.

razriješiti nesakramentalne ženidbe dviju nekrštenih osoba ili ženidba nekrštene i krštene nekatoličke osobe, ili katoličke i nekrštene osobe, ako je to na korist vjere i vječnog spasenja tih osoba, ili one osobe s kojom bi se sklopio novi valjani brak."³⁹ Iako Katolička Crkva polazi od nerazrješivosti sakramentalne ženidbe i negira mogućnost razvoda braka, vremenom se pokazalo da je zbog različitih postupaka i međusobnih odnosa u ženidbenoj zajednici, zajednički život bračnih drugova u nekim slučajevima postajao nemoguć i nepodnošljiv, a sve češće je dolazilo do faktičnih prestanaka brakova. Imajući u vidu realnost životnih prilika, Crkva je u svom zakonodavstvu pravno uredila institut rastave braka uz trajanje ženidbene veze. Novonastali institut rastave se zvao "*separatio tori, mensae et habitationis*" odnosno rastava od stola, postelje i stanovanja koji je omogućavao ženidbenim drugovima privremen ili konačni prekid zajedničkog ženidbenog života, uz trajanje ženidbene veze.⁴⁰ Drugim riječima, ženidba je i dalje ostala valjana, stoga bračni drugovi nisu mogli sklopiti novu crkvenu ženidbu, ali više nisu morali dijeliti zajednički suživot. Svrha ženidbe prema kanonskom pravu ogleda se u zajedništvu bračnog života u kojem se bračni drugovi međusobno podržavaju, pomažu, poštuju, vole i nadopunjuju, te se u takvoj zajednici ostvaruju u ulozi roditelja i odgoju djece. S obzirom da jednom valjano sklopljena ženidba uvijek ostaje valjana, ona ne može biti razriješena, osim ako su pri sklapanju ženidbe postojale određene bračne zapreke ili manjkavosti prilikom davanja ženidbene privole koje uzrokuju ništavost ženidbe. "Tijekom srednjeg vijeka, rasprava o nerazrješivosti ženidbe bila je najjača između dvije škole: Pariške i Bolonjske."⁴¹ "Pariška škola, koju je predvodio Petar Lombardski, zastupala je tzv. teoriju privole koja je tvrdila da se ženidbena veza uspostavlja u trenutku obostranog davanja privole i da je već od tada nerazrješiva, dok je s druge strane Bolonjska škola kojoj pripada Gracijan smatrala da se

---

³⁹ Razrješivanje ženidbe apostolskom povlasticom, [Petrova povlastica – Vjera i djela](#), 19. kolovoza 2022.

⁴⁰ Kožina Karlo, *loc. cit.*

⁴¹ Prolić, Ana, Postupak za proglašenje ženidbe ništavnom zbog utjecaja psihoza na valjanost privole (diplomski rad), Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, 2020, str. 8.

ženidbena veza ne uspostavlja potpuno dok se spolni čin ne izvrši."⁴² Rasprava je dovršena zaključkom pape Aleksandra III. koji je bio sljedbenik Bolonjske škole, ali je uspio povezati obje teorije, na način da se priklonio Pariškoj školi u dijelu u kojem ona zastupa da ženidba u potpunosti nastaje samom privolom i da je ona valjani bračni savez dvoje krštenih osoba, no s tom razlikom da ona nije apsolutno nerazrješiva sve dok ne bude izvršena.⁴³ U tom kontekstu, Zakonik kanonskog prava⁴⁴ kao razlog zakonite rastave uz trajanje ženidbene veze navodi preljub ili brakolomstvo. "Preporučuje se, međutim, da nedužni bračni drug oprostí preljubničkom bračnom drugu, jer kršćanska ljubav i dobro, osobito djece traže da se zajednički život ne prekida, nego da se oprostí prijestup preljuba ili brakolomstva ako se više neće ponavljati."⁴⁵ Zakonik⁴⁶ dodaje iznimku da je rastava uz trajanje ženidbene veze moguća i u slučaju kad jedan bračni drug nanosi drugome bol, patnju, bilo koji oblik psihičkog, fizičkog ili emocionalnog zlostavljanja i pritom stavlja drugu osobu u duševnu ili tjelesnu pogibelj. Naime, iako supružnici stupanjem u bračnu zajednicu moraju biti spremni dijeliti sve teškoće i neprilike s kojima se susreću u životu, ne može ih se prisiliti niti obvezati da pod svaku cijenu trpe bilo koji oblik zlostavljanja ili nasilja. "Čovjek je po svojoj naravi usmjeren na život u ženidbenoj ili bračnoj zajednici, stoga je pravo na sklapanje braka u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima⁴⁷ UN-a uvršteno među temeljna ljudska prava, a to potvrđuje i kanonsko pravo koje određuje da ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje."⁴⁸ "Problem različitosti kanonske ženidbe i građanskog braka istaknut je i Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske⁴⁹ kojim se uređuju odnosi Crkve i države u Hrvatskoj i prema kojem se odluke

---

⁴² *Ibid*

⁴³ Čavar, Klara; Šikić, Lucija, Bitna svojstva ženidbe - jednost i nerazrješivost, Magistra ladertina, vol. 12, br. 1, 2017, str. 19.

⁴⁴ Kan. 1152., Zakonik kanonskog prava

⁴⁵ Blažević Velimir, Vodič kroz crkveno pravo za vjernike, Sarajevo, 2007, str. 129.

⁴⁶ Kan. 1153., Zakonik kanonskog prava

⁴⁷ Opća deklaracija o ljudskim pravima, (NN – Međunarodni ugovori, 12/2009)

⁴⁸ Blažević, *op. cit.*, str. 116.-117.

⁴⁹ Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, (NN- Međunarodni ugovori, 3/1997)

crkvenih sudova o ništavosti ženidbe i odluke Vrhovne vlasti Crkve o razrješenju ženidbenog veza dostavljaju nadležnom državnom sudu radi primjene građanskih učinaka te odluke, u skladu sa zakonodavstvom RH.⁵⁰ S obzirom da Obiteljski zakon⁵¹ ne spominje prestanak braka odlukom crkvenog suda, ta bi se materija mogla prepustiti drugom zakonu koji je mjerodavan za priznanje i izvršenje odluka koje se smatraju stranima u odnosu na domaći pravni poredak – Zakonu o međunarodnom privatnom pravu⁵².⁵³ Spomenuti zakon također ne uređuje odredbe o priznanju takvih odluka, stoga se postavlja pitanje na koji način bi se te odluke mogle provesti. Zaključno, možemo primijetiti kako je Katolička crkva ostavila velik trag u pogledu razvoda braka i cjelokupnog bračnog prava te svojom tezom o načelnoj nerazješivosti braka uvelike utjecala na klasičnorimsku teoriju o liberalnosti braka i slobodi razvoda. Iako smo danas svjesni da se dugovječnost braka ne može osigurati zakonskom nemogućnošću razvoda braka, Crkva je uspjela utjecati na društvenu svijest podsjećanjem da se sklapanjem kanonske ženidbe zasniva odnos koji traži od obje strane potpunu posvećenost, pa i žrtvu te da se razrješenju bračnog odnosa ne može pristupati jednako kao i razrješenju nekog drugog ugovornog odnosa.

4. NOVIJI RAZVOJ EUROPSKOGA I HRVATSKOG BRAČNOG ZAKONODAVSTVA

Obvezatni građanski brak koji je uveden u Francuskoj krajem 18. st. bio je rezultat sukoba između crkvenih i državnih vlasti u kojem je država preuzela od crkve vođenje određenih poslova te je brak uvršten u kategoriju građanskih ugovora koji može biti raskinut uzajamnim pristankom žene i muža.⁵⁴ "U onim pravnim sustavima u kojima je građanski brak obvezatan

---

⁵⁰ Bratković, *op. cit.*, str. 136.

⁵¹ ObZ 2015.

⁵² Zakon o međunarodnom privatnom pravu, (NN 101/17)

⁵³ Uzelac Alan, Od liberalizma do katolicizma: Neki aspekti pravnih odnosa između Crkve i države u Republici Hrvatskoj – Novo pravno uređenje braka, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu vol. 49, br. 3/4, 1999, str. 369.

⁵⁴ Alinčić, *op. cit.*, str. 1160.

(npr. u Austriji, Belgiji, Luksemburgu, Nizozemskoj, Njemačkoj, Švicarskoj, Turskoj), brak sklopljen u vjerskom obliku je osobna, privatna stvar žene i muškarca, dok je u drugim pravnim sustavima (npr. Hrvatska, nordijske zemlje) dopušten izbor oblika sklapanja braka jer je omogućeno sklapanje građanskog ili vjerskoga braka s građanskim učincima."⁵⁵ Građanski brak sklapa se pred matičarem, a vjerski brak s građanskim učincima pred službenikom vjerske zajednice, pri čemu oba oblika imaju, pod uvjetom da su ispunjene sve zakonske pretpostavke, iste pravne učinke, tj. nastanak braka.⁵⁶ Iako je pravo na razvod isprva bilo uređeno na raznim osnovama, u Francuskoj se stanje glede razvoda promijenilo na način da su jedini brakorazvodni uzroci bili: preljub, osuda zbog teškog kaznenog djela i ozbiljne i opetovane povrede bračnih dužnosti.⁵⁷ Načelo krivnje precizirano u navedenim primjerima kao sankcija za nedopuštene postupke u bračnoj zajednici u francuskom bračnom pravu održalo se sve do 1975. godine, bez većih promjena. "Tijekom 20. st. zamjetno je (u pravnoj teoriji, zakonodavstvu i praksi) sve manje značenje načela krivnje za neuspjeh braka, uvođenje neskrivljenih uzroka, provedba načela poremećenosti bračnih odnosa, te poštovanje sporazumnoga prijedloga za razvod braka bez ulaženja u pojedinosti bračnoga života."⁵⁸ U Njemačkoj je s druge strane, obvezatnost građanskog braka i mogućnost razvoda uvedena u 19.st., a jedinstveno uređenje razvoda braka ostvareno je donošenjem Općeg građanskog zakonika.⁵⁹ Zakonik je također slijedio načelo krivnje prema kojem je razvod braka postao moguć za sve građane samo zbog lošeg vladanja muža ili žene, stoga su među uzrocima navođeni: preljub, neprirodne navike, nasrtaj na život drugog bračnog druga, napuštanje, uz iznimku odredbe o neizlječivoj duševnoj bolesti bračnog druga koja je omogućavala drugom

---

⁵⁵ Brak, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9227>, 17. kolovoza 2022.

⁵⁶ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 46.

⁵⁷ Alinčić, *op. cit.*, str. 1163.

⁵⁸ Razvod braka, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52065>, 17. kolovoza, 2022.

⁵⁹ Austrijski opći građanski zakonik (Justizgesetzsammlung, br. 1/11.)

bračnom drugu da razvede brak.⁶⁰ Njemačko bračno pravo je napustilo načelo krivnje tek 1977. godine kada su svi prijašnje navedeni razlozi zamijenjeni načelom poremećenosti bračnih odnosa. Poremećenost odnosa između bračnih drugova usvojeno je kao temeljni razlog za razvod braka jer u tom slučaju brak više ne može ispuniti svoju svrhu, a najveći iskorak napravljen je time što je brak sad moguće okončati na temelju jednostranog zahtjeva, i unatoč protivljenju druge strane. Liberalizacija brakorazvodnog režima, koja se dogodila u većini europskih zemalja u 20. st. u skladu s načelom osobne slobode, posljedica je prevladavajućeg stava u društvu koji se s vremenom sve više priklanjao tezi da je brak slobodan izbor te da država treba sve manje nadgledati i procjenjivati razloge građana za razvodom braka. Evolucijom brakorazvodnog prava došlo se do zaključka da se razlozi za razvod braka ne trebaju restriktivno tumačiti, a odluka o razvodu bračnih drugova treba biti na volju i odgovornost onih koji su ga sklopili. Taj stav proizlazi i iz tumačenja braka kao ugovora koji se može razvrgnuti kao i svaki drugi valjano sklopljeni ugovor građanskog prava. Država se, međutim, više nigdje u Europi ne odriče intervencija u korist djece, osobito nakon preuzimanja standarda zaštite i obveza koje proizlaze iz prihvaćanja Konvencije o pravima djeteta⁶¹ (UN, 1989) i sve brojnijih dokumenata i odluka Vijeća Europe.⁶² Karakteristika europskih zakonodavstava 19. i 20. st. je u tome što su brakorazvodni uzroci bili taksativno nabrojani, dok se s vremenom prihvatilo gledište da opravdanje za razvod ne treba tražiti u određenoj činjenici ili okolnosti, jer ona sama po sebi nije nužno pokazatelj može li brak opstati i ispuniti svoju svrhu, već je li u braku nastupila poremećenost odnosa koja pretpostavlja da bračni drugovi ne mogu nastaviti život u takvoj zajednici. Švedsko bračno zakonodavstvo primjer je prava koje se već 1915. godine priklonilo ovom gledištu, pa su bračni drugovi mogli zbog potpune i trajne

---

⁶⁰ Alinčić, *op. cit.*, 1163. str.

⁶¹ Konvencija o pravima djeteta, (Službeni list – Međunarodni ugovori, br. 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93 i 20/97)

⁶² Alinčić, *op. cit.*, str. 1166.

poremećenosti bračnih odnosa razvesti brak, bez navođenja bilo kojeg brakorazvodnog uzroka i bez postojanja ičije krivnje za razvod.⁶³ S druge strane, postoje države poput primjerice Malte koja je tek na referendumu 2011. godine omogućila razvod braka i to samo u slučaju ispunjenja tri kumulativno određena uvjeta, ili Irske, u kojoj je razvod braka omogućen tek 1996. godine.⁶⁴ Pregledom hrvatskog bračnog zakonodavstva saznajemo da je vjerski oblik sklapanja braka u crkvi, u nazočnosti svećenika i pred sposobnim svjedocima bio uveden u razdoblju 11. - 12. st. u vrijeme vladavine kralja Kolomana, a nerazrješivost braka zadržala se i uvođenjem austrijskog Općeg građanskog zakonika kojim je određena nerazrješivost katoličkog i razrješivost akatoličkog braka.⁶⁵ Na prostorima bivše Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata bračno pravo je regulirao Osnovni zakon o braku⁶⁶ FNRJ koji je stupio na snagu 1946. godine gdje su razlozi za razvod braka počivali na načelu krivnje, a razvod se gledao kao sankcija za kršenje ili neispunjenje bračnih dužnosti, ili s druge strane na načelu poremećenosti bračnih odnosa. Krivnja bračnog druga negativno je utjecala na pravne posljedice prestanka braka, a pravo na traženje sporazumnog razvoda nije ozakonjeno, ali se moglo postići da bračni drugovi zajednički traže razvod braka u slučaju da navedu opravdane razloge.⁶⁷ Vrijedi spomenuti kako je prema tadašnjem Krivičnom zakonu⁶⁸ predviđena kaznena sankcija kojom se prijetilo predstavniku vjerske zajednice kako bi se spriječilo sklapanje potajnih brakova u vjerskom obliku, s obzirom da je vjerski brak bio isključivi oblik sklapanja braka na hrvatskim prostorima sve do završetka Drugog svjetskog rata.⁶⁹ Zakonom o braku i porodičnim odnosima⁷⁰ koji je

---

⁶³ *Ibid*, str. 1164.

⁶⁴ Kožina, *op. cit.*, str. 76.

⁶⁵ Alinčić, *op. cit.*, str. 1170

⁶⁶ Osnovni zakon o braku, (Službeni list FNRJ, br. 29/1946, 36/1948, 11/1951, 44/1951, 18/1955, 4/1957, Službeni list FNRJ 28/1965), (dalje u tekstu: OzB 1946.)

⁶⁷ Alinčić, *op. cit.*, str. 1172

⁶⁸ Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije (Službeni list SFRJ, br. 44/76-1329, 36/77-1478, 34/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441, 3/90-63, 38/90- 1217, 45/90-1340, 54/90-1773 i Službeni list SRJ, br. 35/92-651, 37/93-816, 24/94-273, 61/01 od 09.11)

⁶⁹ Hlača Nenad, Forma sklapanja braka u Republici Hrvatskoj od "liberalizma" do "katolicizma" i natrag, Bogoslovska smotra, vol. 76, br. 4, 2006, str. 1062.

⁷⁰ Zakon o braku i porodičnim odnosima, (Narodne novine, br. 11/1978, 45/1989,

bio na snazi od 1978. - 1999. ozakonjen je sporazumni razvod te je uveden obvezatni postupak mirenja pred centrom za socijalnu skrb čija je svrha bila da bivši drugovi na prijateljski način urede pravne i imovinske posljedice razvoda braka, vodeći računa o interesima djece. Jednako kao i prethodni, propisivao je obvezatnost građanskog braka, a kaznenopravna sankcija za sklapanje vjerskog braka prije građanskog zadržana je i u Krivičnom zakonu⁷¹ kao kazneno djelo protuzakonitog vršenja obreda vjenčanja. Hrvatski državljani mogu od 1.7.1999. sklopiti brak u vjerskom obliku koji, ako su ispunjene određene pretpostavke, ima učinke građanskog braka, a kad takav brak prestane razvodom prema odredbama Obiteljskog zakona⁷², njegova daljnja sudbina kao vjerskog braka ovisi o primjeni propisa vjerske zajednice pred čijim je službenim predstavnikom brak sklopljen.⁷³ Obiteljski zakon⁷⁴ iz 1998. godine upravo je omogućio izbor bračnim drugovima da slobodno odluče žele li sklopiti brak u građanskom ili vjerskom obliku. "Međutim, budući da je brak moguće sklopiti u vjerskom obliku tek nakon što je matičar provjerio jesu li ispunjene pretpostavke za sklapanje braka i izdao potvrdu, te budući da je izvod iz Matične knjige vjenčanih isključiv dokaz da brak ima građanskopravne učinke, teško se može braniti tvrdnja o potpunoj slobodi izbora forme sklapanja braka, a niti tvrdnja da se radi o "katolicizmu" glede pravnog uređenja braka."⁷⁵ "Obiteljski zakon⁷⁶ iz 1998. i istoimeni zakon⁷⁷ iz 2003. godine su uređivali razvod braka na istovjetan način: bez načela krivnje, na temelju teške i trajne poremećenosti bračnih odnosa, proteka godine dana od prestanka bračne zajednice i sporazumnog zahtjeva, a odredbama o posredovanju prije razvoda

---

51/1989 (pročišćeni tekst), 59/1990), (dalje u tekstu: ZBPO 1978.)

⁷¹ Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske (Službeni list SFRJ, br. 44/76., 36/77., 56/77., 34/84., 74/87., 57/89., 83/89., 3/90., 38/90., Narodne novine br. 53/91., 71/91., 39/92., 91/92., 31/93. - službeni pročišćeni tekst, 58/93., 37/94., 108/95., 28/96., 110/97.)

⁷² ObZ 2015.

⁷³ Alinčić, *op. cit.*, str. 1173. - 1174.

⁷⁴ Obiteljski zakon, (Narodne novine, br. 162/98.), (dalje u tekstu: ObZ 1998.)

⁷⁵ Hlača, *op. cit.*, str. 1067.

⁷⁶ ObZ 1998.

⁷⁷ Obiteljski zakon, (Narodne novine br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 61/2011), (dalje u tekstu: ObZ 2003.)

braka vidljivo je napuštena ideja o pokušaju spašavanja braka, već je naglasak stavljen na mirno sporazumijevanje o pravnim posljedicama razvoda braka, osobito u odnosu na zajedničku djecu.⁷⁸ Nakon osamostaljenja, RH je imala za cilj u kontekstu bračnog i obiteljskog prava istaknuti važnost braka i obitelji kao društvene pojave, pravno osigurati sklapanje braka te omogućiti građanima slobodu da u skladu s vlastitim uvjerenjima, odluče u kojem obliku žele sklopiti brak. Na taj način napravljen je iskorak u odnosu na dosadašnje pravno stanje u pogledu sklapanja i razvoda braka, gdje sada građani mogu slobodno izabrati žele li brak sklopiti u građanskom ili vjerskom obliku koji će imati učinke građanskog braka ako je brak sklopljen pred službenikom vjerske zajednice s kojom RH ima uređene pravne odnose. Progresivni rast broja razvoda braka u suvremenim državama ne može se dovesti u uzročno - posljedičnu vezu s propisima država o razvodu braka uopće, ili u vezu s vrstom i brojem brakorazvodnih uzroka ili kriterija za određivanje razvoda u pojedinom zakonodavstvu.⁷⁹ Društveni razlozi porasta razvoda brakova predmet su mnogih socioloških i pravnih studija koje pokazuju da brak više nije povezan s nekadašnjim proširenjem i prenošenjem imovine i statusa s generacije na generaciju, da se odabir bračnog druga temelji na osobnim odlukama žene i muškarca, prestala je višestoljetna osuda razvoda braka od strane društvene zajednice, a i društvo počinje smatrati razvod opravdanim ukoliko brak nije zadovoljio potrebe svojih subjekata.⁸⁰

5. RAZVOD BRAKA PREMA VAŽEĆEM OBITELJSKOM ZAKONU

Osnove i način prestanka braka regulira Obiteljski zakon⁸¹ prema kojem: "Bez obzira na oblik u kojem je sklopljen, brak prestaje: smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem ili razvodom." U radu ćemo se zadržati samo na razvodu braka kao osnovi

---

⁷⁸ Hrabar, et al., op. cit., str. 92.

⁷⁹ Šimunov, Gordana, Roditeljska skrb nakon razvoda braka (magistarski rad), Zagreb, 2006, str. 14.- 15.

⁸⁰ *Ibid*, str. 15.

⁸¹ Čl. 47., st. 1. ObZ 2015.

prestanka braka do kojeg dolazi na temelju odluke suda, temeljem sporazuma bračnih drugova ili okolnostima nastalim u tijeku braka. "Sud će razvesti brak ako oba bračna druga predlažu razvod braka na temelju sporazuma, ako utvrdi da su bračni odnosi teško i trajno poremećeni ili ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana."⁸² "S obzirom da ćemo se brakorazvodnim uzrocima baviti u sljedećem poglavlju, ovdje je važno reći da razvod braka može tužbom zahtijevati jedan bračni drug, a oba bračna druga temeljem prijedloga za sporazumni razvod, no pravo na tužbu radi razvoda braka privremeno je ograničeno mužu za vrijeme trudnoće žene te sve dok dijete ne navrší godinu dana života."⁸³ Parnični postupak će se voditi u slučaju pokretanja razvoda brakom tužbom, a u slučaju sporazumnog razvoda, vodit će se izvanparnični postupak. Odredbom o ograničenju razvoda braka štiti se žena i djetetovo zdravlje, kako se žena ne bi u najosjetljivijem razdoblju trudnoće izlagala velikom stresu i riskirala djetetove ili vlastite zdravstvene probleme. Ograničenje se proširuje i nakon rođenja djeteta s ciljem da se bračni drugovi priviknu na nove obiteljske odnose, prevladaju krizu i stvore uvjete za zajednički život i odgoj djeteta, ali uz ostavljanje mogućnosti ženi da u tom razdoblju svoje trudnoće i tijekom godine dana nakon porođaja razvede brak tužbom ako smatra svoj brak neodrživim.⁸⁴ "Što se tiče pravnih posljedica razvoda braka, bračni drugovi koji imaju maloljetnu zajedničku djecu se mogu sporazumjeti o mjestu stanovanja djeteta, obiteljskoj kući ili stanu koje će predstavljati obiteljski dom, načinu ostvarivanja roditeljske skrbi i ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom, uzdržavanju djeteta, uređenju imovinskih odnosa i uzdržavanju bračnog druga."⁸⁵ "Jedna od pravnih posljedica razvoda braka je i mogućnost da svaki od prijašnjih bračnih drugova zadrži prezime koje je imao u trenutku prestanka braka."⁸⁶ Razvod braka u svakom slučaju otvara brojna pitanja, stoga je cilj

---

⁸² Čl. 51. ObZ 2015.

⁸³ Čl. 50. ObZ 2015.

⁸⁴ Hrabar, *et al.*, *op. cit.* str. 94.

⁸⁵ Čl. 52., st.1. ObZ 2015.

⁸⁶ Čl. 48. ObZ 2015.

zakonodavca bio da na svaki način potakne bračne drugove da se sporazumno i zajednički suoče sa svim posljedicama razvoda braka, da vode računa o dobrobiti svoje djece i da u što kraćem roku dogovore sve detalje budućeg života.

6. UZROCI RAZVODA BRAKA

Početak reguliranja instituta razvoda obilježen je dvojbama oko vrste i potencijalnih uzroka razvoda jer su oni direktno utjecali na broj zahtjeva za razvodom braka među građanima, a s obzirom da se broj zahtjeva htio smanjiti, zakonodavstvo je išlo u smjeru što detaljnijeg i konkretnijeg preciziranja brakorazvodnih uzroka, koji su najčešće bili primjerično navedeni. S vremenom se odustalo od tog diskursa, te se liberalizirao postupak i potencijalni uzroci koje bračni drugovi mogu navesti kao razlog razvoda braka. Brojna su istraživanja provedena među bivšim supružnicima kako bi se statistički utvrdilo koji su najčešći razlozi za razvod i zašto se stopa razvedenih u odnosu na sklopljene brakove godinama bitno povećava. Prema jednom istraživanju Wolcotta i Hughesa iz 1999. godine, kao najčešći razlozi razvoda navode se inkompatibilnost partnera, koja se definira kao nemogućnost slaganja među supružnicima i nepremostive razlike u interesima i životnim ciljevima, komunikacijski problemi u odnosu, preljub, nasilničko ponašanje i zloupotreba alkohola i/ili droga.⁸⁷ "Istraživanje provedeno u Nizozemskoj ističe promjene motiva za razvod kroz vrijeme, čiji rezultati pokazuju da bračni partneri (više žene) posljednjih desetljeća sve manje navode nevjeru, nasilje ili ovisnosti kao glavne razloge razvoda, a sve češće inkompatibilnost, emocionalno udaljavanje,

---

⁸⁷ Wolcott, Ilene; Hughes, Jody, Towards understanding the reasons for divorce, Working Paper No.20., Australian Institute of Family Studies, 1999, (citirano prema: Štifter Ana; Mihalj Marko; Rajhvajn Bulat Linda; Vuković Silvia, Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, Ljetopis socijalnog rada, vol. 23, br. 2, 2016, str. 276. – 277.)

komunikacijske probleme i neslaganje u vezi brige za kućanstvo (de Graaf i Kalmijn, 2006.).⁸⁸ Među ostalima, postoje faktori koji doprinose razilaženju partnera kao što su dob u kojoj su partneri sklopili brak, stupanj obrazovanja, stupanj religioznosti, trajanje bračne zajednice, jesu li bračni drugovi živjeli zajedno prije sklapanja braka, specifičnost obiteljskog zaleđa i strukture obitelji u kojima su bračni drugovi odrastali, i sl. Kvalitativnom analizom razloga razvoda braka iz perspektive bračnih drugova možemo utvrditi da su neki od razloga zbog kojih bračni drugovi smatraju da nastavak bračne zajednice nije moguć: emocionalno udaljavanje bračnih drugova, nedostatak emocionalne podrške i razumijevanja, nedostatak poštovanja, partnersko fizičko/psihičko nasilje, financijski problemi, partnerovi roditelji koji mogu biti izvor sukoba, različiti pristupi roditeljstvu i odgoju djece, razlike u vrijednostima, neusklađenost partnerskih očekivanja, emocionalni/psihički problemi pojedinca, nevjera.⁸⁹ Razvod braka zbog poremećenosti bračnih odnosa znači da s obzirom na vrstu, količinu i trajanje poremećenosti bračnih odnosa, nema nikakve nade u uspostavu normalne bračne zajednice i ostanak bračnih drugova u bračnoj zajednici. Brak u pravilu postaje neodrživim ako između žene i muža nije uspostavljen odnos privrženosti ili ako su tijekom zajedničkog života bračni drugovi izgubili sposobnost održavanja skladnih bračnih (i obiteljskih) odnosa.⁹⁰ Bračni drug koji navodi ovaj uzrok za razvod braka ne mora pobliže objasniti koji su razlozi doveli do stanja trajne i teške poremećenosti njihovog odnosa, ali sud mora moći utvrditi da je stanje među bračnim drugovima na toj razini da među njima nema nikakve bliskosti, da je u krizi više elemenata njihovog zajedničkog života (ekonomski, seksualni, emocionalni, pristup roditeljstvu i odgoju djece) te se može pretpostaviti da se s vremenom njihov međusobni odnos neće promijeniti.

---

⁸⁸ De Graaf, Paul M.; Kalmijn, Matthijs, Divorce motives in a period of rising divorce, *Journal of Family Issues*, vol. 27, br. 4, 2006, (citirano prema: Štifter Ana; Mihalj Marko; Rajhvajn Bulat Linda; Vuković Silvia, Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 23, br. 2, 2016, str. 277.)

⁸⁹ Štifter Ana; Mihalj Marko; Rajhvajn Bulat Linda; Vuković Silvia, Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 23, br. 2, 2016, str. 283.

⁹⁰ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 84.

Kad govorimo o razvodu braka zbog prestanka bračne zajednice od kojeg je protekla godina dana, ne smatra se presudnom činjenica formalnog prebivališta ili čak stanovanja u istom stambenom prostoru, već činjenica stvarnog prestanka bračne zajednice u njenom punom opsegu, primjerice emotivni i spolni odnosi, dijeljenje troškova domaćinstva, odvojena prehrana, nekomunikacija itd., drugim riječima prekid svih spona koje karakteriziraju zajednički život. Sud mora utvrditi da je bračna zajednica prestala i da bračni drugovi žive odvojeno najmanje godinu dana, a od kad se može smatrati da je zajednica prestala, ovisi između ostalog o pojedinostima svakog individualnog slučaja i ponašanju bračnih drugova. Razvod braka na temelju sporazuma evolucijski je preokret u reguliranju bračnih odnosa zato što bračnim drugovima omogućuje u jednostavnom i kratkom postupku da okončaju brak bez preispitivanja okolnosti i razloga koji su doveli do tog zahtjeva. S druge strane, kritičari pristupa liberalizacije brakorazvodnih uzroka, tvrde da se time otvorio put olakom stupanju u brak i relativiziranju institucije braka kao ugovornog sporazuma koji se jednostavno i relativno brzo može okončati. Sporazumni razvod braka sadrži pozitivne elemente u odnosu na druge načine prestanka braka, kao što su izostanak konflikta među drugovima jer zajednički donose odluku o okončanju svog bračnog odnosa, spremni su na suradnju, sam postupak razvoda je ekonomičniji i brži, a bračni drugovi se nerijetko mogu uspješnije i jednostavnije sporazumjeti o maololjetnoj djeci.⁹¹ S druge strane, negativne strane su zanemarivanje društvene važnosti braka, neodgovorno ponašanje prema obitelji koja je nastala na braku, nestabilnost obiteljskih zajednica, nepromišljeno i olako zasnivanje i raskid braka.⁹² Iako je sloboda sporazumijevanja način kako izbjeći i prevenirati nepotrebne sukobe i dodatne angažmane sudskih i drugih tijela u određivanju osobnih odnosa prilikom razvoda, postavlja se pitanje koliko ta sloboda utječe

---

⁹¹ *Ibid*, str. 97.

⁹² *Ibid*.

na cjelokupan pogled na brak kao instituciju i njezine osnovne postulate i karakteristike, i kakvu poruku šalje društvu pri samom sklapanju braka.

7. IZVANSUDSKI OBLICI POMOĆI OBITELJI U KRIZI

Obiteljsko zakonodavstvo usmjereno je na pružanje pomoći i zaštite obiteljima koje se nalaze u teškim situacijama, pogotovo u slučajevima prestanka obiteljske zajednice i razvoda braka. Početak uređenja mirnog rješavanja obiteljskih sporova pronalazimo u Osnovnom zakonu o braku⁹³ iz 1946. godine kada je uveden institut mirenja koji je provodio sud, a čiji je cilj bio utvrditi uzroke sukoba između bračnih drugova i pokušati izmiriti bračne drugove u okviru pomirbenog ročišta.⁹⁴ Zakon je derogiran Zakonom o parničnom postupku⁹⁵ iz 1956. godine koji je potpuno devalvirao značenje instituta mirenja određivši da se izostanak s ročišta jednog ili oba bračna druga identificira s neuspjelim mirenjem bez ikakvih sankcija za supruga ili suprugu koji se nisu odazvali.⁹⁶ Značajnija promjena uvedena je tek Zakonom o braku i porodičnim odnosima⁹⁷ kad je mirenje iz nadležnosti suda povjereno tadašnjem centru za socijalni rad kao organu starateljstva s obzirom da u centru rade stručnjaci raznih profesija (socijalni radnici, psiholozi, pravnici), a većina njih je profesionalno osposobljena za razgovor sa strankama o njihovim bračnim i obiteljskim problemima.⁹⁸ Obiteljski zakon iz 1998. godine⁹⁹ donosi terminološku promjenu kojom mijenja pojam mirenja u posredovanje

---

⁹³ Čl. 80. OzB 1946.

⁹⁴ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 259.

⁹⁵ Zakon o parničnom postupku, (Službeni list FNRJ, br. 4/1957 i 52/1961 i Službeni list SFRJ 12/1965, 1/1971, 23/1972 i 6/1974)

⁹⁶ Bakarić Ana; Ujević Buljeta Helena, Institut mirenja bračnih drugova u Republici Hrvatskoj s poredbenim prikazom, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 42, br. 5, 1992, str. 856.

⁹⁷ Čl. 171. ZBPO 1978.

⁹⁸ Bakarić Ana; Ujević Buljeta Helena, *op.cit.*, str. 858.

⁹⁹ Čl. 44. ObZ 1998.

smatrajući ga prikladnijim te proširuje krug potencijalnih posredovatelja kojima se bračni drugovi mogu obratiti. "Jednako kao i mirenje prema Zakonu o braku i porodičnim odnosima¹⁰⁰, ObZ¹⁰¹ je bio vezan isključivo uz parnice radi razvoda braka koje su bile pokrenute tužbom ili sporazumnim zahtjevom, ali s novinom da je pokretanje postupka posredovanja sada bila procesna pretpostavka za pokretanje postupka razvoda samo ako su bračni drugovi imali maloljetnu vlastitu ili posvojenu djecu ili djecu nad kojom su ostvarivali roditeljsku skrb nakon punoljetnosti."¹⁰² "Institut posredovanja prije razvoda braka bio je preuzet i u Obiteljski zakon iz 2003. godine,¹⁰³ a izmjenama i dopunama bilo je vraćeno rješenje koje je postojalo u ZBPO – u, prema kojemu se postupak posredovanja provodio uvijek kad se postupak razvoda pokretao tužbom, dakle neovisno o tome jesu li bračni drugovi imali maloljetnu zajedničku ili posvojenu djecu ili djecu nad kojom su ostvarivali roditeljsku skrb nakon punoljetnosti."¹⁰⁴ Postupak posredovanja bio je usmjeren na pomirenje bračnih drugova, odnosno ako ono nije moguće, informiranju o pravnim posljedicama razvoda braka i postizanju eventualnih dogovora oko budućih odnosa.¹⁰⁵ "Institut posredovanja ocijenjen je kao neodgovarajuć u odnosu na pristup uređenja mirnog rješavanja obiteljskih sporova kojega predviđaju europski dokumenti, stoga je zakonodavac odlučio napustiti institut posredovanja te uredio dva izvansudska postupka obiteljskopravne pomoći u obliku obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije koje je smatrao primjerenijima, posebice glede postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi."¹⁰⁶ "Obvezno savjetovanje je oblik pomoći članovima obitelji da donesu sporazumne odluke o obiteljskim odnosima vodeći posebnu brigu o zaštiti obiteljskih odnosa u kojima sudjeluje dijete te o

---

¹⁰⁰ Čl. 59., st. 1. ZBPO 1978.

¹⁰¹ Čl. 44., st. 1. ObZ 1998.

¹⁰² Rešetar, Branka; Aras Kramar, Slađana; Lucić, Nataša; Medić, Ines; Šago, Dinka; Tucak, Ivana; Mioč, Petra, *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*, Osijek, 2017, str. 296. – 297.

¹⁰³ ObZ 2003.

¹⁰⁴ Rešetar, *et al.*, *op. cit.*, str. 297.

¹⁰⁵ Poretti, Paula, *Od mirenja do medijacije u obiteljskim sporovima – usklađivanje hrvatskog obiteljskog zakonodavstva o mirnom rješavanju obiteljskih sporova s pravom EU – a*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36, br. 1, 2015, str. 341.

¹⁰⁶ *Ibid*

pravnim posljedicama nepostizanja sporazuma i pokretanju sudskih postupaka u kojima se odlučuje o osobnim pravima djeteta."¹⁰⁷ ObZ¹⁰⁸ uređuje dvije vrste obveznog savjetovanja, a to su: obvezno savjetovanje prije razvoda braka i obvezno savjetovanje prije pokretanja ostalih sudskih postupaka o ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom. U okviru obveznog savjetovanja prije razvoda bračni drugovi trebaju biti upoznati sa pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda braka u odnosu na njih i djecu, upućeni na vlastitu dužnost da prilikom uređenja spornih obiteljskih odnosa vode računa o djetetovoj dobrobiti, upoznati sa sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, s prednostima obiteljske medijacije i dr." S obzirom da je zakonodavac postavio dvojni model mirnog rješavanja obiteljskopравnih sporova, nameće se pitanje koliko su obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija slični postupci, odnosno može li se očekivati da će nakon neuspješne provedbe obveznog savjetovanja, postupak obiteljske medijacije rezultirati uspješnim ishodom i sporazumom bračnih drugova. "Ako bračni drugovi tijekom obveznog savjetovanja ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, centar za socijalnu skrb će ih informirati o obveznom prvom sastanku obiteljske medijacije te ih savjetovati da pokušaju postići sporazum u postupku obiteljske medijacije."¹⁰⁹ "Obveza odaziva na prvi sastanak obiteljske medijacije prije pokretanja postupka razvoda braka, a nakon provedenog obveznog savjetovanja u kojem nije postignut sporazum roditelja, otvara pitanje smisla takvog upućivanja s obzirom da su stranke već u okviru obveznog savjetovanja trebale biti upoznate s prednostima i postupkom obiteljske medijacije."¹¹⁰ Iako je obiteljsko pravo usmjereno na sporazumno rješavanje prijepora unutar obiteljskih odnosa i izbjegavanje sudskog rješavanja pravnih pitanja koja nastaju uslijed razvoda, u slučaju nepostizanja sporazuma o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, sud će u postupku

---

¹⁰⁷ Čl. 321., st. 1. ObZ 2015.

¹⁰⁸ Čl. 322., ObZ 2015.

¹⁰⁹ Hrabar, *et al.*, *op. cit.*, str. 262.

¹¹⁰ Čulo Margaletić, Anica, Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija kao oblici obiteljskopравne pomoći obitelji u krizi, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol. 12, br. 1, 2021, str. 76.

razvoda braka pokrenutog tužbom po službenoj dužnosti odrediti s kojim će roditeljem dijete stanovati, na koji način će se ostvarivati osobni odnosi s drugim roditeljem i pitanje uzdržavanja djeteta.¹¹¹ Pri donošenju te odluke, sud će posebno voditi računa koji je od roditelja spreman na suradnju i sporazum o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, te će posebno cijiniti spremnost svakog od roditelja na suradnju u spomenuta dva postupka, što je dodatni poticaj, ali i pritisak bračnim drugovima da sudjeluju i surađuju.¹¹² Sve što je navedeno o obveznom savjetovanju prije razvoda braka na odgovarajući se način primjenjuje i na drugi oblik obveznog savjetovanja.¹¹³ S druge strane, obiteljska medijacija je postupak u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa uz pomoć jednog ili više medijatora, a glavna svrha je postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i drugih sporazuma u vezi s djetetom.¹¹⁴ Naglašavajući da se u sklopu medijacije mogu riješiti i sporovi druge imovinske i neimovinske naravi, možemo zaključiti da obiteljska medijacija ima puno širu ulogu od rješavanja jedne vrste sukoba koji nastaju prestankom obiteljske zajednice, već je koncipirana kao postupak u kojem se potencijalno na optimalan način mogu riješiti svi sporovi obiteljskopravne naravi. Razlika između obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije je u tome što se obvezno savjetovanje provodi prije svakog pokretanja postupka radi razvoda braka koje otvara pitanje roditeljske skrbi nad djetetom, odnosno prije pokretanja drugih sudskih postupaka kojima se rješava pitanje ostvarivanja odnosa s djecom, dok je obiteljska medijacija postupak u kojem se sudjeluje slobodno, gdje se na mirni način pokušavaju riješiti obiteljski sukobi imovinske i neimovinske naravi. Važno je istaknuti temeljna načela koja karakteriziraju obiteljsku medijaciju, a to su: načelo dobrovoljnosti, načelo povjerljivosti i načelo nepristranosti obiteljskog medijatora.¹¹⁵ Načelo dobrovoljnosti podrazumijeva da strane slobodno odluče hoće li sudjelovati u procesu

---

¹¹¹ Čl. 327., st.2. ObZ 2015.

¹¹² Čl. 416., st. 2, ObZ 2015.

¹¹³ Čl. 322., st. 2, ObZ 2015.

¹¹⁴ Čl. 331., ObZ 2015.

¹¹⁵ Rešetar Branka, *et al.*, *op. cit.*, str. 304.

medijacije ili ne, uz iznimku obveznog sudjelovanja na prvom sastanku medijacije u slučaju nepostizanja sporazuma u tijeku obveznog savjetovanja prije razvoda braka kada bračni drugovi imaju zajedničko maloljetno dijete. Iako naizgled proturječno načelu dobrovoljnosti, možemo zaključiti da obveza odaziva prvom sastanku obiteljske medijacije ne umanjuje slobodu bračnih drugova da potom odluče žele li sudjelovati u tom procesu ili ne, već ih samo informira o procesu obiteljske medijacije i koristima ovog modela mirnog rješavanja sporova. Procesnopravna posljedica za onog bračnog druga koji se ne odazove prvom sastanku je nemogućnost podnošenja tužbe radi razvoda braka.¹¹⁶ "De lege lata bojimo se da je obveza sudjelovanja na prvom sastanku obiteljske medijacije prije razvoda braka, ako nije postignut sporazum, kontraproduktivna, jer se na taj način stvara dodatan pritisak koji povećava otpor, a medijacija postaje besmislen postupak koji treba obaviti kako bi se postigao cilj – razvod."¹¹⁷ "Drugo načelo obiteljske medijacije, načelo povjerljivosti odnosi se na to da su obiteljski medijator i ostale osobe uključene u postupak dužne čuvati povjerljivim informacije i podatke koje su saznale tijekom postupka u odnosu na treće osobe osim ako je: priopćenje informacija nužno za provedbu ili ovrhu sporazuma ili je nužno radi zaštite djeteta čija je dobrobit ugrožena, ili radi uklanjanja opasnosti od teške psihičke ili fizičke povrede integriteta osobe."¹¹⁸ Povjerljivost i zaštita privatnosti nužni su preduvjeti da bi bračni drugovi u visokokonfliktnim i stresnim situacijama razvoda mogli otvoreno i bez straha komunicirati pred trećom osobom o intimnim detaljima iz svog obiteljskog života. Analizirajući načelo povjerljivosti, nameće se pitanje mogu li se informacije i saznanja do kojih je došlo u procesu medijacije upotrijebiti u sudskom postupku u slučaju da medijacija ne dovede do željenog rezultata i dogovora bračnih drugova.¹¹⁹ Mišljenja sam da se tumačenjem zakonskih odredbi koje uređuju načelo

---

¹¹⁶ Čl. 54., st. 4. ObZ 2015.

¹¹⁷ Majstorović, Irena., Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija *de lege lata* i *de lege ferenda*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 8, br. posebni broj, 2017, str. 139. – 140.

¹¹⁸ Čl. 335., st. 1. ObZ 2015.

¹¹⁹ Rešetar Branka, *et al.*, *op. cit.*, str. 308.

povjerljivosti nikako ne bi moglo doći do zaključka da se informacije iz postupka obiteljske medijacije kasnije mogu iskoristiti u sudskom postupku, iz razloga što bi to bilo u izravnoj suprotnosti sa smislom odredbi. S obzirom da se smatra povjerljivim sve ono što bude izrečeno u toku medijacije, smatram da bi bilo obeshrabrujuće i kontraproduktivno kad bi bračni drugovi mogli iskoristiti informacije koje su iznesene u toku medijacije u nekom drugom postupku, jer bi to zatvorilo put otvorenoj i iskrenoj komunikaciji među drugovima, a otvorilo mogućnost zloupotrebi iznesenih navoda i time kompromitiralo svrhu postupka obiteljske medijacije. Načelo nepristranosti podrazumijeva objektivnost obiteljskog medijatora i jednako postupanje prema svim stranama, odnosno navedeno načelo bi trebalo jamčiti da medijator ne podržava ili favorizira bilo koju stranu u postupku. Načelo nepristranosti obiteljskog medijatora izuzima medijatora koji je provodio postupak medijacije da sudjeluje u pisanju stručnog mišljenja, obiteljske procjene ili da na drugi način sudjeluje u sudskom postupku u kojem se odlučuje o sporu među strankama koje su sudjelovale u medijaciji.¹²⁰ Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe br. R (98) 1 o obiteljskoj medijaciji¹²¹ ističe pojmove nepristranosti s jedne strane, koja znači da se medijator ne smije priklanjati nijednoj strani i da treba osigurati ravnotežu moći među stranama, kako bi se izbjeglo bilo kakvo manipulativno ili zastrašivajuće ponašanje bilo koje od strana, a s druge strane pojam neutralnosti koje pretpostavlja da medijator ne nameće ili ne usmjerava strane prema određenim rješenjima, s obzirom da odluka o sporu mora biti isključivo rezultat zajedničke odluke bračnih drugova, te se treba na svaki način suzdržati od iznošenja svojih stavova o najprimjerenijem rješenju spora.¹²² Posebna edukacija medijatora nužna je za razumijevanje kompleksnosti i složenosti postupka medijacije kako bi medijator

---

¹²⁰ Čl. 340., ObZ 2015.

¹²¹ Preporuka vijeća Europe br. R (98) 1 o obiteljskoj medijaciji/Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation, <https://rm.coe.int/09000016804ecb6e>, 05.09.2022.

¹²² Committee of Ministers Explanatory Memorandum to Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804ee220, 23. kolovoza 2022.

imao znanje i vještine koje su potrebne za uspješno vođenje medijacije. Pravilnik¹²³ propisuje koji uvjeti moraju biti zadovoljeni u smislu stručne osposobljenosti da bi osoba mogla biti upisana u Registar obiteljskih medijatora, te određuje koje sve opće i specifične kompetencije medijator mora posjedovati. Iako nakon odluke o razvodu braka bračni drugovi mogu postići sporazum oko brojnih pitanja, od podjele bračne stečevine do drugih imovinskih pitanja, područje roditeljske skrbi i uzdržavanja djece pokazuje se kao najveći izvor sukoba i prijepora. Upravo iz tog razloga medijator može omogućiti djetetu izražavanje svog mišljenja uz pristanak roditelja, a dužan je i informirati sve sudionike da tijekom cijelog postupka vode računa o dobrobiti djeteta.¹²⁴ Imajući u vidu da obiteljske nesuglasice i dugotrajni sukobi roditelja imaju izrazito negativne posljedice na djecu u osjetljivim godinama njihovog razvoja, važno je podsjetiti roditelje da se u toj stresnoj situaciji razvoda usredotoče na pronalaženje međusobnog sporazuma koji je u najboljem interesu njihove djece, da ih savjetuju i pojasne što se događa unutar njihove obitelji i pripreme ih na buduće promjene i nove životne okolnosti koje nastaju uslijed razvoda. "Osim toga, sudjelovanjem djeteta u postupcima mirnog rješavanja obiteljskopравnih sporova daje se prilika djetetu da iskaže kako se ono osjeća u postojećoj obiteljskoj situaciji, u okolnostima narušenih obiteljskih odnosa, što može utjecati i na promjenu ponašanja i stavove roditelja."¹²⁵ Uloga medijatora je između ostalog pomoći bračnim drugovima da se dogovore o načinu ostvarivanja roditeljske skrbi postizanjem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi koji mora biti usklađen sa svakodnevnim obvezama oba roditelja, kontaktima djeteta u odnosu na druge članove uže i šire obitelji, rasporedu financija, načinu odgoja djece, obrazovnim planovima, vjerskim pitanjima i brojnim drugim. Preporuka Vijeća

---

¹²³ Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (NN 29/2021, (634))

¹²⁴ Čl. 339., ObZ 2015.

¹²⁵ Čulo Margaletić, Anica, Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 8, br. posebni broj, 2017, str. 166.

Europe o obiteljskoj medijaciji¹²⁶ među načelima obiteljske medijacije, određuje dužnosti medijatora da se posebno brine o dobrobiti i interesu djeteta, potiče roditelje da se usmjere na potrebe svoje djece te ih podsjeća na njihovu primarnu odgovornost za dobrobit vlastite djece, kao i potrebu da s djecom razgovaraju, pruže im potrebne informacije te saslušaju njihovo mišljenje.¹²⁷ Pravo djeteta na izražavanje mišljenja o stvarima koje se na njega odnose određeno je Konvencijom o pravima djeteta¹²⁸, Obiteljskim zakonom¹²⁹, Europskom konvencijom o ostvarivanju dječjih prava¹³⁰ i mnogim drugim međunarodnim dokumentima. "Pod pravom na sudjelovanje podrazumijeva se pravo djeteta da dobije sve odgovarajuće informacije u vezi postupka koji ga se tiče, da bude u mogućnosti izraziti svoje mišljenje i da bude konzultirano na način koji je prikladan dobi i sposobnosti razumijevanja djeteta, da bude obaviješteno o mogućim posljedicama koje mogu nastati u skladu s tako iznesenim mišljenjem i o mogućim posljedicama bilo koje odluke, te da se iznesenom mišljenju djeteta pridaje dužni značaj."¹³¹ Dijete mora biti u potpunosti informirano da je sudjelovanje u razgovoru dobrovoljno, da se od djeteta očekuje da isključivo da svoje mišljenje, a ne da donese odluku o bilo kojem pitanju koji se tiče podjele roditeljske skrbi te se moraju poduzeti sve mjere kako dijete ne bi bilo izloženo pritisku da kaže ono što od njega očekuje majka ili otac ili drugi članovi obitelji, odnosno da se na bilo koji način pokuša manipulirati emocionalnim stanjem i razvojem djeteta u postupku razvoda. Sudjelovanjem djeteta u postupcima mirnog rješavanja obiteljskopравnih sporova i izražavanjem svog mišljenja, djetetu se daje prilika da iskaže kako se ono osjeća u postojećoj obiteljskoj situaciji, u okolnostima narušenih obiteljskih odnosa, što može utjecati i na

---

¹²⁶ Preporuka vijeća Europe br. R (98) 1 o obiteljskoj medijaciji/Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation, <https://rm.coe.int/09000016804ecb6e>, 05.09.2022.

¹²⁷ Rešetar *et al.*, *op. cit.*, str. 313.

¹²⁸ Konvencija o pravima djeteta, (Sl. l. SFRJ, 15/90; NN-MU 12/93, 20/97)

¹²⁹ Čl. 86., ObZ 2015.

¹³⁰ Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava, (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 1-4/10), (dalje u tekstu: Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava)

¹³¹ Čl. 3., Europska konvencije o ostvarivanju dječjih prava

promjenu ponašanja i stavove roditelja, stoga je važno sagledati razvod iz perspektive djeteta.¹³² Medijacija ima za cilj olakšavanje komunikacije u situaciji sukoba, gdje uz pomoć treće nepristrane strane koja određuje mjesto, vrijeme, način i strukturu razgovora omogućuje sudionicima da na adekvatan i svrsishodan način pokušaju pomiriti međusobne razlike u cilju pronalaženja međusobnog kompromisa. "Proces medijacije ima znatno čvršću strukturu od pregovaranja, a svrha te strukture je dvojaka (Roberts, 1988.) : a) omogućiti stranama u sukobu da pregovaraju na način na koji ne bi mogli bez posrednika, kroz pravila rada koja potiču međusobno poštovanje i olakšavaju komunikaciju i b) osigurati pravednost i jednakost prolaskom kroz faze posredovanja, korištenjem različitih vrsta i načina posredovanja."¹³³ Da bi proces medijacije bio uspješan, neminovno mora postojati osjećaj povjerenja sukobljenih strana da je medijator doista osoba koja iz objektivne i razborite perspektive može konstruktivno modelirati njihov razgovor i pomoći im u pronalaženju odgovora na brojna pitanja koja pred njih postavlja razvod braka. S tom početnom premisom, može se očekivati da će bračni drugovi htjeti sudjelovati u postupku obiteljske medijacije i da će se na taj način obiteljska medijacija kao miran način rješavanja obiteljskopравnih sporova pokazati najprikladnijim mehanizmom za rješavanje svih obiteljskih sporova. Obiteljski medijatori moraju ispuniti visoke kriterije u smislu edukacije, znanja i interdisciplinarnih vještina kako bi stekli zadovoljavajući stupanj kompetentnosti u vođenju postupka obiteljske medijacije. "Nadalje, uzimajući u obzir rezultate istraživanja o upotrebi medijacije, navodi se da obiteljska medijacija poboljšava komunikaciju među članovima obitelji, smanjuje sukobe, dovodi do miroljubivih dogovora, osigurava kontinuitet osobnih kontakata između djece i roditelja, snižava socijalne i gospodarske troškove razlaza članova obitelji i državi, te skraćuje vrijeme za rješavanje sukoba."¹³⁴ Područje

---

¹³² Čulo Margaletić, *loc. cit.*

¹³³ Roberts Marian, *Mediation in family disputes*, Aldershot: Wildwood House Ltd, 1988, (citirano prema: Sladović Franz, Branka, *Obilježja obiteljske medijacije*, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 12, br. 2, 2005, str. 4.)

¹³⁴ *Ibid*, str. 8.

obiteljske medijacije obuhvaća sve aspekte ljudskog života, s obzirom da razvod braka u potpunosti mijenja dosadašnji svakodnevni život bivših drugova i zajedničke djece, a razlozi zašto se obiteljska medijacija često predlaže kao bolji i racionalniji način rješavanja sukoba je zato što je vjerojatnije da će bračni drugovi međusobno poštivati sporazum kojeg su sami zajednički dogovorili, a u slučaju promjena okolnosti, pretpostavlja se da će ga kasnije jednako sporazumno mijenjati. Ako među bračnim drugovima postoji odnos elementarnog uzajamnog poštovanja i razumijevanja i ako su obje strane usmjerene na pronalaženje najboljeg rješenja za dobrobit njihovog djeteta, obiteljska medijacija je najsvrsishodniji način kako urediti pravne posljedice prestanka obiteljske zajednice i zadržati kvalitetu života u teškoj situaciji razvoda.

8. ZAKLJUČAK

Razvod braka smatra se jednim od najstresnijih događaja u životu jedne osobe. Promjena koja se događa uslijed razvoda odražava se u svim područjima ljudskog života, pa tako bračni drugovi prolaze kroz razne psihološke, emocionalne, socijalne posljedice koje mijenjaju njihov dotadašnji život iz temelja. Bivši bračni drugovi sada moraju pronaći način kako započeti sasvim novi život u samostalnom kućanstvu, kako djeci predstaviti razvod i približiti im zašto su se odlučili na tu odluku, pritom vodeći računa o tome da nijedan roditelj prenošenjem vlastitih negativnih stavova o drugom roditelju ne naštetiti djetetu, tvoreći još veći emocionalni rascjep unutar obitelji. Svakodnevno smo svjedoci sve većeg broja razvoda, brak kao institucija nalazi se u krizi i preispituje se njegova uloga i potreba u današnjem vremenu, a sve manji broj ljudi se odlučuje na sklapanje braka. Obitelj je temelj svakog društva, a brak je jezgra obitelji na kojoj počiva cijelo društvo, stoga smo danas suočeni s činjenicom da su temelji na kojima počivaju obje institucije značajno uzdrmani. Brojna istraživanja pokazuju kako je među

bračnim parovima konflikt između obiteljske i radne uloge, kao dvije najvažnije uloge u životu pojedinca, sve veći, a sve težim postaje pomirivanje različitih rodni uloga. Dugo vremena muškarac je bio preuzeo ulogu hranitelja obitelji, dok je žena bila posvećena kućanstvu i odgoju djece, no porastom emancipacije žena i većeg uvažavanja ženskih prava, žene su sve više počele preuzimati radnu ulogu, dok su obaveze unutar kućanstva i dalje ostale najvećim dijelom njihova odgovornost. U stresnoj i emotivno razarajućoj situaciji razvoda, zadatak je zakonodavca da bračnim drugovima ponudi mehanizam u okviru kojeg bi mogli na miran i svrsishodan način riješiti sve, ili barem većinu svojih sukoba. Smatram da su trenutna dva modela mirnog rješavanja sukoba na dobrom tragu osiguravanja kvalitetnih i trajnih obiteljskih odnosa nakon prestanka obiteljske zajednice, no mišljenja sam da je potrebno razlučiti odnos ta dva instituta kako bi se povećala njihova funkcionalnost. Kakva je budućnost braka i hoće li brak ostati temelj društva i obitelji koji je vrijedan borbe i uzajamnih ustupaka parova koji se odlučuju na brak, te koliko će muškarci i žene biti spremni na međusobni kompromis i žrtvu, ostaje pitanje koje se postavlja društvu kao cjelini, ali i svima nama pojedinačno.

9. LITERATURA

Članci i knjige:

1. Alinčić Mira, Rastava i razvod braka u 20. stoljeću, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu vol. 52, br. 6, 2002.
2. Bakarić Ana; Ujević Buljeta Helena, Institut mirenja bračnih drugova u Republici Hrvatskoj s poredbenim prikazom, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 42, br. 5, 1992.
3. Blažević Velimir, Vodič kroz crkveno pravo za vjernike, Sarajevo, 2007.
4. Blažević Velimir, Ženidbeno pravo Katoličke crkve: pravno-pastoralni priručnik, Zagreb, 2004.
5. Bratković Marko, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom obiteljskom hrvatskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011.
6. Čulo Margaletić Anica, Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija kao oblici obiteljskopravne pomoći obitelji u krizi, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 12, br. 1, 2021.
7. Čulo Margaletić Anica, Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 8, br. posebni broj, 2017.
8. Čavar Klara; Šikić Lucija, Bitna svojstva ženidbe - jednost i nerazrješivost, Magistra Iadertina, vol. 12, br. 1, 2017.
9. De Graaf, Paul M.; Kalmijn, Matthijs, Divorce motives in a period of rising divorce, Journal of Family Issues, vol. 27, br. 4, 2006.
10. Hlača Nenad, Forma sklapanja braka u Republici Hrvatskoj od "liberalizma" do "katolicizma" i natrag, Bogoslovska smotra, vol. 76, br. 4, 2006.
11. Horvat Marijan, Rimsko pravo, Zagreb, 2008.
12. Hrabar Dubravka; Hlača Nenad; Jakovac-Lozić Dijana; Korać Graovac Aleksandra; Majstorović Irena; Čulo Margaletić Anica; Šimović Ivan, Obiteljsko pravo, Zagreb, 2021.
13. Koružnjak Ranka; Društveni pokazatelji čestote i strukture rastave braka, u: Naša obitelj danas: zbornik radova: savjetovanje, Opatija, 28. – 30. studenog 1994., Opatija, 1994.
14. Kožina Karlo, Dijalektika kao mogući koncept razumijevanja procesa razvoja instituta razvoda braka i uloga Katoličke crkve u tom procesu, Pravnik, vol. 52, br. 104, 2018.
15. Majstorović Irena, Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija *de lege lata* i *de lege ferenda*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 8, br. posebni broj, 2017.
16. Poretti Paula, Od mirenja do medijacije u obiteljskim sporovima – usklađivanje hrvatskog obiteljskog zakonodavstva o mirnom rješavanju obiteljskih sporova s pravom EU – a, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36, br. 1, 2015.
17. Prolić Ana, Postupak za proglašenje ženidbe ništavnom zbog utjecaja psihoza na valjanost privole (diplomski rad), Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, 2020.

18. Rešetar, Branka; Aras Kramar, Slađana; Lucić, Nataša; Medić, Ines; Šago, Dinka; Tucak, Ivana; Mioč, Petra, *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*, Osijek, 2017.
19. Romac Ante, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983.
20. Sladović Franz, Branka, *Obilježja obiteljske medijacije*, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 12, br. 2, 2005.
21. Šimunov, Gordana, *Roditeljska skrb nakon razvoda braka* (magistarski rad), Zagreb, 2006.
22. Štifter Ana; Mihalj Marko; Rajhvajn Bulat Linda; Vuković Silvia, *Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi*, *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 23, br. 2, 2016.
23. Uzelac Alan, *Od liberalizma do katolicizma: Neki aspekti pravnih odnosa između Crkve i države u Republici Hrvatskoj– Novo pravno uređenje braka*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 49, br. 3/4, 1999.
24. Wolcott, Ilene; Hughes, Jody, *Towards understanding the reasons for divorce*, Working Paper No.20., Australian Institute of Family Studies, 1999.

Pravni propisi:

1. Ustav Republike Hrvatske (NN, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
2. Austrijski opći građanski zakonik (Justizgesetzsammlung, br. 1/11.)
3. Committee of Ministers Explanatory Memorandum to Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804ee220, 23. kolovoza 2022.
4. Konvencija o pravima djeteta, (Službeni list–Međunarodni ugovori, br. 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93 i 20/97)
5. Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije (Službeni list SFRJ, br.44/76-1329, 36/77-1478, 34/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441, 3/90-63, 38/90- 1217, 45/90-1340, 54/90-1773 i Službeni list SRJ, br. 35/92-651, 37/93-816, 24/94-273, 61/01 od 09.11)
6. Obiteljski zakon, (NN, 103/15, 98/19)
7. Obiteljski zakon, (Narodne novine br.116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007,61/2011)
8. Obiteljski zakon, (Narodne novine, br. 162/98.)
9. Opća deklaracija o ljudskim pravima, (NN –Međunarodni ugovori, 12/2009)
10. Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske (Službeni list SFRJ, br. 44/76., 36/77., 56/77., 34/84., 74/87., 57/89., 83/89., 3/90., 38/90., Narodne novine br. 53/91., 71/91., 39/92., 91/92., 31/93. - službeni pročišćeni tekst, 58/93., 37/94., 108/95., 28/96., 110/97.)
11. Osnovni zakon o braku, (Službeni list FNRJ, br.29/1946, 36/1948, 11/1951,44/1951, 18/1955, 4/1957, Službeni list FNRJ 28/1965)

12. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije (NN 29/2021, (634))
13. Preporuka Vijeća Europe br. R (98) 1 o obiteljskoj medijaciji/Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation, <https://rm.coe.int/09000016804ecb6e>, 05.09.2022.
14. Zakon o braku i porodičnim odnosima, (Narodne novine, br.11/1978, 45/1989, 51/1989 (pročišćeni tekst), 59/1990)
15. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, (NN 101/17)
16. Zakon o parničnom postupku, (Službeni list FNRJ, br. 4/1957 i 52/1961 i Službeni list SFRJ 12/1965, 1/1971, 23/1972 i 6/1974)
17. Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava, (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 1-4/10)
18. Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, (NN-Međunarodni ugovori, 3/1997)
19. Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima, Glas koncila, Zagreb, 1996

Internetske stranice:

1. Brak, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9227>, 17. kolovoza 2022.
2. Marriages and Divorces, <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>, 05. kolovoza 2022
22. Razrješivanje ženidbe apostolskom povlasticom, [Petrova povlastica – Vjera i djela](#), 19. kolovoza 2022
3. Razvod braka, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52065>, 17. kolovoza, 2022.
4. Rimski brak, <http://www.inquanti.webnode.hr>, 24. kolovoza 2022.